

5.10.2023

EOAK/7804/2022

Ratkaisija: Oikeusasiamies Petri Jääskeläinen

Esittelijä: Esittelijäneuvos Juha Haapamäki

POLIISIN MENETTELY HENKILÖNTARKASTUKSESSA

1 KANTELU

Kantelija arvosteli Sisä-Suomen poliisilaitoksen menettelyä. Kantelijan mukaan hänet ja hänen reppunsa tarkastettiin - - - McDonaldsilla, vaikka tilanteessa ilmoitettiin olevan kyse kantelijan seurassa olleen henkilön ajokunnon tarkistamisesta. Kantelija katsoi myös, ettei hänen riisuttamiselleen poliisiasemalla ollut perusteita. Kantelijan (joka on nainen) mukaan huoneen ovi jätettiin tuolloin auki hänen pyynnöstään huolimatta ja viereisessä tilassa oli useita miespoliiseja, joiden hän ei tahtonut näkevän riisuttamistaan. Kantelija arvosteli vielä sitä, että hänen käskettiin poistua poliisiasemalta ilman kotiavaimiaan ja reppuaan, joita hänen oli estetty ottamasta mukaan McDonaldsilta. Vasta jonkin ajan kuluttua toiset poliisit kertoivat, että reppu on McDonaldsin luona autossa, mutta kukaan ei suostunut auttamaan kantelijaa saamaan kotiavaimiaan.

2 SELVITYS

Kantelun johdosta antoivat selvityksensä Sisä-Suomen poliisilaitoksen komisario A, vanhemmat konstaapelit B, C ja D sekä nuorempi konstaapeli E. Lausunnon antoivat komisario F ja poliisilakimies.

Jäljennökset selvityksistä ja lausunnoista liitetään oheen tiedoksi kantelijalle.

3 RATKAISU

3.1 Tapahtumatietoja poliisilta saadun selvityksen mukaan

Poliisi sai tehtävän - - - McDonaldsille, jossa ilmoittaja epäili auton kuljettajan ajokuntoa. Partio (D-C) tapasi kyseisen auton, jonka kuljettaja vaikutti päihtyneeltä. Kuljettajalle tehtiin pikahuumetestit, joka oli positiivinen. Tämän vuoksi häntä epäiltiin rattijuopumuksesta ja huumausaineen käyttöririkoksesta.

Apukuljettajan paikalla istunut kantelija vaikutti myös päihtyneeltä – päihtymyksen asteesta ei ole selvitystä. Sekä kuljettajalle että kantelijalle tehtiin turvallisuustarkastus, jolloin viimeksi mainitun repusta löytyi vähäinen määrä kannabista.

Paikalle tuli myös toinen partio (B-E), joka ilmoitti kantelijalle, että hänet viedään poliisiasemalle, jossa hänelle annettaisiin tiedoksi sakko huumausaineen käyttöririkoksesta.

Matkan aikana partio sai vielä tiedon, että komisario A:n määräyksestä kantelijalle tulee tehdä henkilöntarkastus mahdollisten huumausaineiden löytämiseksi sukupuolisääntöä noudattaen.

Auto jäi lukittuna tapahtumapaikalle, kun partio D-C käytti kuljettajan verikokeissa. Toimenpiteiden jälkeen partio toi kuljettajan takaisin auton luokse, mihin hän jäi odottamaan kantelijan vapautumista.

Naiskonstaapeli B on kertonut kantelijalle poliisiasemalla tehdystä henkilöntarkastuksesta seuraavaa.

”[Kantelija] oli vastahakoinen henkilöntarkastuksen suorittamista kohtaan ja kertoi ettei halua suostua siihen. Toistin [kantelijalle] perusteet henkilönkatsastuksen suorittamiseen ja saatoin hänet poliisiaseman sumppuun. Paikalla ollut vartija jätti sumpun oven auki niin, että se oli sangalla lukittuna, mutta raollaan. [Kantelija] halusi, että ovi laitettaisiin kiinni. Totesin [kantelijalle], että ovi on turvallisuussyistä auki, jotta jos jotain työturvallisuutta vaarantavaa tapahtuu, minä voisin kutsua avonaisesta ovesta apua paikalle. Vakuutin kuitenkin [kantelijalle], että vain minä asioin hänen kanssaan tarkastuksen ajan. Raollaan olevasta ovesta yksikään miespuoleinen henkilö ei olisi pystynyt näkemään sumpussa suoritettavaa tarkastusta. Yritin parhaani mukaan rauhoitella [kantelijaa] tilanteen huomioiden ja kerroin ymmärtäväni hänen aikaisempia rankkoja kokemuksiaan. Suoritin [kantelijalle] henkilöntarkastuksen pyytäen häntä riisumaan vaatekappaleitaan yksi kerrallaan ja antamaan ne minulle. Aina tarkastettuani jokaisen vaatekappaleen, annoin ne [kantelijalle] takaisin. Partiokaverini E oli tapahtuneen ajan oven ulkopuolella poliisivankilan aulassa.

[Kantelija] huomasi sumpussa olleen valvontakameran ja ilmoitti siitä minulle sanoen, että tilan takana olevat miehet katsovat häntä tallenteilta. Kerroin [kantelijalle], että valvontakamera on tilassa meidän molempien osapuolten oikeusturvan takia. Painotin vielä, että kamera on tilassa siltä varalta, jos asiassa tulisi myöhemmin selvitettävää osapuolten välillä.”

Tarkastuksen jälkeen kantelija kysyi poliisiaseman pihalla tavaroitaan. B ilmoitti, että reppu on McDonaldsin pihaan jääneessä autossa. B otti vielä yhteyttä partioon C-D, joka tuli paikalle ja kantelijalle kerrottiin, että tämän tavarat ja auton kuljettaja odottavat McDonaldsin pihalla. D:n mukaan näin oli sovittu heidän molempien kanssa autoon tehdyn paikanetsinnän jälkeen.

Mainittakoon, että poliisiasemalta on McDonaldsille matkaa hiukan yli kilometri.

3.2 Kannanotot

Totean, että auton kuljettajan tänne marraskuussa 2022 lähettämän samoja tapahtumia koskevan kantelun osalta oikeusasiamies on 28.11.2022 päättänyt, ettei asia kuljettajan osalta antanut aihetta toimenpiteisiin (EOAK/6902/2022). Nyt on siis kyse vain poliisin kantelijaan kohdistamista toimenpiteistä.

3.2.1 Turvallisuustarkastus

Poliisilain 2 luvun 12 §:n mukaan

Poliisimiehellä on oikeus kiinniottamisen, pidättämisen, vangitsemisen, säilöön ottamisen ja muun henkilökohtaiseen vapauteen kohdistuvan toimenpiteen yhteydessä tarkastaa, mitä henkilöllä on vaatteissaan tai muuten yllään taikka mukanaan olevissa tavaroissa sen varmistamiseksi, ettei tällä ole hallussaan esineitä tai aineita, joilla hän voi vaarantaa säilyttämisenä taikka aiheuttaa vaaraa itselleen tai muille. Poliisimies voi virkatehtävän suorittamisen yhteydessä tehdä henkilölle tarkastuksen tällaisten esineiden tai aineiden löytämiseksi muussakin tapauksessa, jos se perustellusta syystä on tarpeen poliisimiehen työturvallisuuden ja virkatehtävän suorittamisen varmistamiseksi.

Henkilö tai hänen mukanaan olevat tavarat voidaan vapauteen kohdistuvan toimenpiteen yhteydessä tarkastaa myös hänen tunnistamistaan varten tarpeellisen asiakirjan löytämiseksi.

Asiassa on arvioitava, oliko poliisilla perustetta tehdä auton matkustajana olleelle kantelijalle turvallisuustarkastus.

Turvallisuustarkastuksesta päättäneen ja sen tehneen partion jäsenet eivät mitenkään erityisesti perustele kantelijan turvallisuustarkastuksen tarpeellisuutta. Näyttääkin siltä, että tarkastus on tehty rutiininomaisesti ja erikseen arvioimatta, oliko sille juuri tässä tapauksessa kantelijan osalta perusteita.

Totean, että kantelijaan ei ole vielä turvallisuustarkastuksen tekoaikaan kohdistunut henkilökohtaiseen vapauteen kohdistuvaa toimenpidettä. Hän ei käytettävissä olevan selvityksen mukaan ole vielä tuolloin ollut rikoksesta epäilty; rikosepäily syntyi vasta, kun tarkastuksessa hänen laukustaan löytyi kannabista.

Kun kantelija ei ollut tarkastushetkellä vapauteen kohdistuvan toimenpiteen kohteena, hänelle ei voitu myöskään tehdä poliisilain 2 luvun 12 §:n 2 momentissa tarkoitettua tarkastusta tunnistamistarkoituksessa.

Puheena olevan lainkohdan 1 momentin 2. virke mahdollistaa turvallisuustarkastuksen suorittamisen muutoinkin kuin vapauteen kohdistuvan toimenpiteen yhteydessä. Tällöin edellytetään, että turvallisuustarkastus on **perustellusta syystä** tarpeen poliisimiehen työturvallisuuden ja virkatehtävän suorittamisen varmistamiseksi. Tässä tapauksessa poliisin virkatehtävänä on selvityksen mukaan ollut ajoneuvon kuljettajan ajokunnon tarkastaminen ja häneen kohdistuneiden rikosepäilyjen tutkinta. Selvityksissä ei ole esitetty sellaista perusteltua syytä, jonka nojalla kantelijan tarkastaminen olisi ollut tarpeen poliisimiesten työturvallisuuden tai sanotun virkatehtävän suorittamisen varmistamiseksi. Ei ole esitetty mitään, mikä viittaisi siihen, että kantelija olisi tuossa tilanteessa voinut muodostaa uhan poliisimiehen työturvallisuudelle. Pelkkä henkilön päihtymys ei ole perusteltu syy turvallisuustarkastukselle.

Korostan, että turvallisuustarkastus merkitsee puuttumista perustuslaissa turvattuun henkilökohtaiseen koskemattomuuteen, johon ei perustuslain 7 §:n 3 momentin mukaan saa puuttua mielivaltaisesti eikä ilman laissa säädettyä perustetta. Perusoikeuksiin puuttumisen mahdollistavia toimivaltuussäännöksiä ei ylipäätään tule tulkita laajentavasti.

Edellä esitetyn perusteella katson, että kantelijan turvallisuustarkastukselle ei ole esitetty laillisia perusteita. Kiinnitän vanhempi konstaapeli C:n ja D:n vakavaa huomiota siihen, että turvallisuustarkastuksen edellytykset tulee harkita huolella tapauskohtaisesti.

3.2.2 Henkilöntarkastus

Henkilöntarkastuksen edellytykset

Pakkokeinolain (PKL) mukaan henkilöntarkastus voidaan tehdä sen tutkimiseksi, mitä tarkastettavalla on vaatteissaan tai muuten yllään taikka mukanaan olevissa tavaroissa.

PKL 8 luvun 31 §:n mukaan henkilöntarkastus esineen, omaisuuden, asiakirjan, tiedon tai seikan löytämiseksi saadaan tehdä (muun muassa) sille, jota on syytä epäillä rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi kuukautta vankeutta ja jos etsinnässä voidaan olettaa löytyvän tutkittavana olevaan rikokseen liittyvä takavarikoitava esine, omaisuus, asiakirja tai tieto.

Kantelijaa on ollut syytä epäillä huumausaineen käyttörikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on kuusi kuukautta vankeutta. Katson muutoinkin, että komisario A ei ole ylittänyt tai käyttänyt väärin harkintavaltaansa, kun hän on päättänyt henkilöntarkastuksesta.

Henkilöntarkastuksen toimittamistapa

Henkilöntarkastuksen toimittamistavasta on PKL 8 luvun 33 §:ssä säädetty mm. seuraavaa.

Jos henkilöön kohdistuva etsintä on perusteellinen, se on toimitettava sitä varten varatussa erillisessä tilassa. Jos etsinnän toimittaa muu kuin terveydenhuollon ammattihenkilö, saapuvilla on mahdollisuuksien mukaan oltava etsinnästä päättäneen virkamiehen nimeämä todistaja. Lääketieteellistä asiantuntemusta vaativan tutkimuksen saa suorittaa vain terveydenhuollon ammattihenkilö.

Henkilönkatsastusta ei saa toimittaa tutkittavan kanssa eri sukupuolta oleva muu kuin terveydenhuollon ammattihenkilö. Sama koskee henkilöntarkastusta, jossa tarkastettavan kehoa kosketaan käsin tai hänen ruumiilliseen koskemattomuuteensa puututaan muulla vastaavalla tavalla.

Käsitykseni mukaan nyt kyseessä olevan kaltaisella riisuttamisella puututaan niin vahvasti tarkastettavan ruumiilliseen koskemattomuuteen, että sen voi tehdä vain tutkittavan kanssa samaa sukupuolta oleva poliisi (ks. myös esim. Rantaeskola: Pakkokeinolaki – kommentaari s. 288).

Näin on tässä tapauksessa tapahtunutkin, kun henkilöntarkastuksen on tehnyt naispuolinen vanhempi konstaapeli B. Menettely ei tältä osin anna aihetta arvosteluun.

Riisuttaminen on käsitykseni mukaan myös ollut pakkokeinolain 8 luvun 33 §:n 1 momentissa tarkoitettulla tavalla perusteellinen, joten se on ollut tehtävä sitä varten varatussa erillisessä tilassa. Kantelija ja vanhempi konstaapeli B ovatkin olleet kahden poliisiaseman ns. sumpputilassa. Tilan ovi on sinänsä ollut raollaan, mutta saadun selvityksen mukaan sen ulkopuolella ollut poliisimies ja vartija eivät ole voineet ovenraosta nähdä, mitä huoneessa tapahtuu. Tältä kannalta tarkastettavan yksityisyyttä on asianmukaisesti suojattu. Oven raollaan pitämiselle on esitetty mielestäni hyväksyttävä peruste.

Huomiota kiinnittää kuitenkin se, että sumpputilassa on myös ollut tallentava kameravalvonta. Vanhempi konstaapeli B on ilmoittanut kantelijalle, että valvontakamera on heidän molempien oikeusturvan takia.

Käsitykseni mukaan laissa säädetyt vaatimukset erillisestä tilasta ja tarkastajaa koskeva sukupuolisääntö perustuvat siihen, että tarkastettavan yksityisyyttä tulee suojata. Vaikka kukaan ei voisikaan suoraan nähdä tarkastusta, niin kameravalvonnalla puututaan tarkastettavan yksityisyyteen. Ulkopuoliset voivat niin tarkastuksen aikana kuin myös sen jälkeen (selvityksen mukaan noin kuukauden säilytettävää) tallennetta katsomalla nähdä tarkastuksen kulun. Mielestäni tämä vesittää lain tarkoitusta siitä, että perusteellinen henkilöntarkastus tulee yksityisyyden suojan takia tehdä erillisessä tilassa. Se voi myös tosiasiasa rikkoa PKL 8 luvun 33 §:n 2 momentin sukupuolisääntöä, jos eri sukupuolta olevilla henkilöillä on mahdollisuus kameran kuvan tai tallenteen katsomiseen.

Totean, että apulaisoikeusasiamies Ilkka Rautio on päätöksessään dnro 1449/4/03 ottanut kantaa vankien riisuttamiseen käytävällä kameran edessä henkilöntarkastukseen yhteydessä. Hän totesi päätöksessään, että tarkastustilanteessa ei tulisi olla ulkopuolisia henkilöitä samassa tilassa ja että ulkopuolisilla ei tulisi olla mahdollisuutta seurata riisuttamista myöskään kameran välityksellä.

Yhdyin päätöksessäni asioissa dnro 4252/4/08 ja 360/4/09 apulaisoikeusasiamies Raution kannanottoon ja suhtauduin kielteisesti vankilan mahdollisuuksiin käyttää kameravalvontaa vangin riisuttamisen valvonnassa. Vaikka riisutustilanteessa on joka tapauksessa oltava paikalla kaksi virkamiestä, kameravalvonta tuo tilanteeseen lisää loukkaavuutta vangin yksityisyyden suojan ja ihmisarvoisen kohtelun kannalta. Pidän apulaisoikeusasiamies Raution tavoin tärkeänä asiassa myös sitä, että valvomossa valvontaa suorittavat henkilöt eivät ole eri sukupuolta vangin kanssa.

Nyt käsiteltävänä olevassa tapauksessa kantelija oli B:nkin mukaan ilmaissut huolensa siitä, että tilan ulkopuolella olevat miehet katsovat häntä tallenteelta. Nuorempi konstaapeli E kertoo, että ”kuulin sumpussa käydyn keskustelun valvontakamerasta”. Riippumatta siitä, katsoiko kukaan tosiasiaa kameran kuvaa reaaliaikaisesti tai myöhemmin tallennetta, pidän moitittavana sitä, että puheena oleva erillistä tilaa ja sukupuolisäännön noudattamista vaativa henkilöntarkastus tehtiin kameravalvotussa tilassa. Käytettävissä olevan selvityksen perusteella katson, että B:n työturvallisuus on riittävästi tullut huomioon otetuksi sillä, että tilan ovi oli raollaan. B:n esiin tuomat oikeusturvasyyt eivät ole niin painavia, että niillä voitaisiin ohittaa tarkastettavan yksityisyyden suoja.

Kiinnitän vanhempi konstaapeli B:n vakavaa huomiota edellä lausuttuun.

Koska käsitykseni mukaan samantyyppisiä tarkastustilanteita mitä ilmeisimmin voi tulla jatkossakin, kiinnitän myös poliisilaitoksen huomiota siihen, että tarkastettavan yksityisyyttä on asianmukaisesti suojattava.

3.3.3 Muuta

Muilta osin ei ole tullut ilmi poliisin menetelleen tavalla, joka antaisi minulle aihetta toimenpiteisiin.

4 TOIMENPITEET

Kiinnitän edellä kohdassa 3.2.1 esittämäni käsityksen johdosta vanhempi konstaapeli C:n ja vanhempi konstaapeli D:n vakavaa huomiota vastaisen varalle siihen, että turvallisuustarkastuksen edellytykset tulee harkita huolella tapauskohtaisesti.

Kiinnitän edellä kohdassa 3.2.2 esittämäni käsityksen johdosta vanhempi konstaapeli B:n vakavaa huomiota vastaisen varalle siihen, että perusteellista riisuuntumista edellyttävää henkilöntarkastusta ei olisi tullut tehdä kameravalvotussa tilassa.

Tässä tarkoituksessa lähetän heille jäljennöksen tästä päätöksestäni.

Lähetän päätökseni kohdassa 3.2.2 toteamani vuoksi myös Sisä-Suomen poliisilaitokselle.

Koska samantyyppisiä henkilöntarkastustilanteita voi olla myös muissa poliisilaitoksissa, lähetän jäljennöksen tästä päätöksestäni Poliisihallitukselle tiedoksi ja kaikkien poliisilaitosten tietoon saatettavaksi.